

Libija nakon Gadafija: obnova propale države?

Christopher K. Lamont

Uspostavom Predsjedavajućeg vijeća od devet članova, koje je trebalo preuzeti kontrolu nad Narodnom vojskom Libije i Vladom narodnog sporazuma (VNS) pod patronažom Fajeza el-Šeraja, LPS, koji je podržalo Vijeće sigurnosti UN-a Rezolucijom 2259, trebao je izvući Libiju iz naizgled neukrotivog unutarnjeg oružanog sukoba. Međutim, u studenom 2016. godine Libija je i dalje duboko podijeljena zemlja u kojoj se nastavljaju borbe protiv elemenata Islamske države unutar i oko Sirta te jača VNS-ova opozicija iz elemenata prethodnog ONK-a i Predstavničkog doma

Libijski politički sporazum (LPS), potpisan 17. prosinca 2015. godine, trebao je omogućiti Libiji izlaz iz sve dubljeg konflikta između Općeg narodnog kongresa (ONK) i njegova parlamentarnog sljednika, Predstavničkog doma, modelom podjele vlasti između ta dva parlamentarna tijela (Unsmil.unmissions.org, 2015). Uspostavom Predsjedavajućeg vijeća od devet članova, koje je trebalo preuzeti kontrolu nad Narodnom vojskom Libije¹ i Vladom narodnog sporazuma (VNS) pod patronažom Fajeza el-Šeraja, LPS, koji je podržalo Vijeće sigurnosti UN-a Rezolucijom 2259, trebao je izvući Libiju iz naizgled neukrotivog unutarnjeg oružanog sukoba. Međutim, u studenom 2016. godine Libija je i dalje duboko podijeljena zemlja u kojoj se nastavljaju borbe protiv elemenata Islamske države unutar i oko Sirta te jača VNS-ova opozicija iz elemenata prethodnog ONK-a i Predstavničkog doma.

Ovaj članak istražit će izvore sukoba u Libiji nakon Gadafija te izgleda za konsolidaciju države u političkom okružju nakon potpisivanja LPS-a. Članak će započeti prikazom procesa izgradnje države pod upravom Narodnog tranzicijskog vijeća (NTV) prije nego što prijeđe na raspravu o izborima za ONK 2012. godine koji su označili ključan trenutak dijeljenja zemlje u povijesti Libije. Međutim, optimizam koji je pratio srpanjske izbore u Libiji 2012. godine ubrzo je splasnulo kako su ONK te ojačane libijske revolucionarne milicije počeli vršiti čistku lojalista starog režima. Rezultirajući konflikt, koji će s vremenom suprotstaviti Predstavnički dom ONK-u, još se mora riješiti, a kako će i ovaj članak naglasiti, slaba vlast VNS-a može dovesti do odumiranja LPS-a ako ga se ospori na terenu.

Christopher K. Lamont, docent na Odsjeku za međunarodne odnose i međunarodnu organizaciju Sveučilišta u Groningenu. E-pošta: c.k.lamont@rug.nl

Izgradnja države u Libiji: Narodno tranzicijsko vijeće

Nakon vojne pobjede nad Gadafijevim režimskim snagama, izvojevane uz pomoć NATO-ove operacije pod nazivom Sokol slobode koja je započela 19. ožujka 2011. godine, libijska tranzicijska vlada, Narodno tranzicijsko vijeće (NTV), usmjerila se na projekt izgradnje libijske države nakon Gadafija. Međutim, u listopadu 2011. godine NTV, uspostavljen tek nepunih osam mjeseci ranije, odnosno ubrzo nakon izbacivanja Gadafijevih snaga

Kako su nove libijske vođe u NTV-u spalile mostove prema starom režimu, prethodno marginalizirani politički glasovi počeli su tragati za strategijama slabljenja i diskreditiranja novih elita koje su se percipirale kao odveć liberalne i odveć bliske starom režimu

sigurnosti iz Bengazija 27. veljače 2011. godine, suočio se s unutarnjom krizom legitimiteta. NTV, koji je projicirao liberalni i reformistički imidž prema međunarodnoj zajednici, sadržavao je velik broj tehnokrata i reformista iz prethodnog režima. Ti službenici prethodnog Gadafijeva režima, od kojih su neki imali značajno iskustvo u odnosima sa zapadnim zemljama tijekom Gadafijeva zatopljanja odnosa sa zapadom od sredine 2000-ih, učinkovito su vodili tranzicijski proces Libije kroz rat protiv Gadafijevih lojalista, istovremeno osiguravajući međunarodno priznanje za novu vlast. Pa ipak, mnogi od tih reformista nisu imali legitimnost među mnogim naoružanim borcima koji su vodili rat protiv Gadafija na terenu, od kojih su mnogi bili i veterani islamističkih oružanih ustanaka protiv Gadafija u istočnoj Libiji.

Kako su nove libijske vođe u NTV-u spalile mostove prema starom režimu, prethodno marginalizirani politički glasovi počeli su tragati za strategijama slabljenja i diskreditiranja novih elita koje su se percipirale kao odveć liberalne i odveć bliske starom režimu. Činjenica je da je 2011. godine vodeća islamistička figura istaknula kako "ovo nije NTV koje predstavlja čitavu Libiju. Prava Libija je konzervativna zemlja; kako to da nema konzervativnih ljudi u NTV-u" (Fitzgerald, 2015: 183). Za šarolike glasove islamista u Libiji, koji su osjetili represiju pod Gadafijem, ali i odigrali značajnu ulogu na bojnome polju 2011. godine, temeljni ujedinjujući čimbenik bio je zahtjev da šerijat, odnosno islamsko pravo, bude izvor cjelokupnog zakonodavstva u novoj Libiji. Uz navedeno, mnogi su utjecajni libijski islamisti proveli određeno vrijeme u Afganistanu, Alžiru i Iraku. NTV je, u drugu ruku, predlagao naglašeno sekularni pogled na buduću demokratsku Libiju.

I zaista, ovo rano osporavanje legitimiteta NTV-a, koji doduše jest zadobio međunarodno priznanje tijekom konflikta 2011.

godine, no ujedno su ga oružane skupine koje su se borile u njegovo ime percipirale nelegitimnim, naglasilo je podjelu između onih u Libiji koje međunarodna zajednica vidi kao sugovornike i onih koji pokušavaju uspostaviti alternativni politički poredak u odnosu na one koje favorizira međunarodna zajednica. Neugodna je činjenica ta da je NTV uživao međunarodno priznanje, ali mu je manjkala unutarnja legitimnost, što je već bilo vidljivo prije pada Tripolija kada je NTV pokazao da nije u mogućnosti vršiti kontrolu nad cijelim nizom skupina koje su do sredine 2011. godine uzele u ruke oružje s ciljem borbe protiv Gadafijeva režima.

Od izgradnje države do propasti države: Opći narodni kongres

S rastućom krizom legitimnosti neizabrani NTV brzo je krenuo k usvajanju zakonodavnog okvira za održavanje prvih parlamentarnih izbora u Libiji nakon Gadafija, koji su se trebali održati 2012. godine. Na izborima za Opći narodni kongres (ONK), koji su održani 7. srpnja 2012. godine, mnogi su Libijci glasovali prvi put u svojim životima, a odaziv na izbore iznosio je preko 60 posto svih birača, što je navelo mnoge međunarodne promatrače, uključujući i Carterov centar, da izbore opišu kao ključan trenutak promjene smjera za Libiju nakon Gadafija. Zapravo, Carterov centar uočio je sljedeće:

Uspješno održavanje izbora na nacionalnoj razini, uz mirnu entuzijastičnu potporu libijskog naroda, nakon kojih je uslijedio hitar prijenos vlasti od *ad hoc* Narodnog tranzicijskog vijeća (NTV) na novo izabrani ONK znak je koji daje najviše nade da je Libija započela dug i težak proces izgradnje održivih nacionalnih političkih institucija (Carter Center, 2012: 3).

I zaista, zakoni koje je prihvatio ONK, pod krinkom tranzicijske pravde, projicirali su jasnu poruku da nova vlada namjerava "očistiti" Libiju od onih za koje se smatra da gaje lojalnost prema prethodnom režimu. Nadalje, revolucionarne oružane skupine mogle su računati na to da će im NTV te kasniji ONK omogućiti oprost za zločine počinjene tijekom i nakon revolucije

I dok su izbori za vladajuće tijelo koje je trebalo naslijediti NTV pružili Libiji prvi mirni prijenos vlasti u modernoj povijesti zemlje, također su stvorili osjećaj optimizma da će nova zakonodavna vlast biti sposobna voditi proces izgradnje države uz minimalni međunarodni utjecaj. No, taj je optimizam ubrzo

razbijen. U drugoj polovici 2012. te u 2013. godini postalo je očito da se političke odluke ne donose unutar zakonodavnog tijela, već na ulicama Tripolija gdje oružane skupine drže ministarstva kao "taoce" u zamjenu za zakone koji će propisati osvetu za sve one koji se smatraju ostacima staroga režima, za nekažnjavanje onih koji se smatraju revolucionarima te za simboličko priznavanje i kompenzaciju za obitelji onih koji se smatraju mučenicima.

Odbijanjem priznavanja rezultata izbora za svojega sljednika te egzilom Predstavničkog doma u Tobruk Libija je 2015. godine postala zemljom s dvije vlade, koje se međusobno natječu i traže unutarnji i vanjski legitimitet, te mnoštvom naoružanih skupina nad kojima ni jedan parlament nije vršio efektivnu kontrolu

I zaista, zakoni koje je prihvatio ONK, pod krinkom tranzicijske pravde, projicirali su jasnu poruku da nova vlada namjerava "očistiti" Libiju od onih za koje se smatra da gaje lojalnost prema prethodnom režimu. Nadalje, revolucionarne oružane skupine mogle su računati na to da će im NTV te kasniji ONK omogućiti oprost za zločine počinjene tijekom i nakon revolucije. Kako bi se to osiguralo, prvi paket zakona o tranzicijskoj pravdi u Libiji eksplicitno je navodio da se mjere o odgovornosti ne mogu primijeniti na revolucionarne oružane skupine. Ovim zakonima i zakonima o amnestiji iz 2012. godine, prihvaćenima pod NTV-om, ONK je također poslao jasnu poruku da će njegov novi oblik pravde ciljati aparat staroga režima. Primjerice, *Zakon br. 38 o posebnim mjerama u tranzicijskom razdoblju* u jednu ruku navodio je kako uhićenike koji se drže u pritvoru nakon revolucije smatra osumnjičenima za lojalnost Gadafiju te da im treba suditi, dok je u drugu ruku davao amnestiju onima koji su na revolucionarnoj strani počinili zločine. *Zakon br. 38* izazvao je snažnu osudu Libijskih odvjetnika za pravdu (*Libyan Lawyers for Justice*), mreže libijskih odvjetnika u dijaspori, koji su tvrdili da neodređen tekst Zakona koji amnestira sva djela "koja su bila nužna za Revoluciju 17. veljače" ide u smjeru uspostave i očuvanja kulture nekažnjavanja (*Libyanjustice.org*, 2012).

Nadalje, čistke postojećih javnih institucija, za koje se smatralo da su napučene javnim službenicima koji su se okoristili za vrijeme Gadafijeve vladavine, imale su snažnu ideološku dimenziju usmjerenu k političkoj izolaciji. Guranje agende čistki javnih institucija i nositelja političkih položaja vodili su, ni na čije iznenađenje, libijski islamisti. No, treba napomenuti kako su islamisti u Libiji daleko od jedne monolitne organizacije, a njihov je raspon od segmenata Muslimanskog bratstva, usmjerenih na

izbore, pa sve do oružanih islamističkih skupina koje su 2011. godine uzele oružje u ruke pod zastavom Brigade mučenika Abu Selima. Pa ipak, čak i prije izbora za ONK 2012. godine libijski islamisti postajali su sve više neprijateljski raspoloženi prema smjeru tranzicije koji je NTV priželjkivao. Preciznije, islamisti su osjećali nelagodu zbog proglašenja tehnokratskih elita da će NTV predložiti nacrt novog ustava Libije koji neće na adekvatan način privilegirati položaj islama kao izvora zakona i vlasti. Zbog toga je libijskim islamistima politička izolacija pružala plan djelovanja za borbu protiv izazova percipirane sekularne države obespravljanjem ostalih konkurentskih ideoloških struja koje nisu dovoljno priznavale poglede na način vladanja kako su to zamislili islamisti.

Nadalje, ONK je 2013. godine usvojio *Zakon br. 13 o političkoj i administrativnoj izolaciji*. Iako je ONK ratificirao *Zakon*, proces ratifikacije bio je iznimno neregularan. Paravojne postrojbe iz Misrate efektivno su držale vladina ministarstva kao "taoce" sve dok *Zakon* nije bio usvojen. Nadalje, sam *Zakon* bio je izrazito problematičan. Nedostajala su mu efektivna sredstva prisile, ali je ujedno i "rastapao" dobar dio postojećeg državnog aparata u trenutku njegove ratifikacije. I zaista, kako navodi Wierda (2015: 159), *Zakon o političkoj izolaciji* više je sličio čistki nego praksama provjere čiji je nacrt dao UN. Retrospektivno gledano, *Zakon br. 13* efektivno je priveo kraj detanta između revolucionarnih milicija i fasade civilne vladavine koja je uspostavljena uslijed konflikta 2011. godine.

Građanski rat u Libiji i Predstavnički dom

Kako je izborni mandat ONK-a prišao svojem kraju, izbori za parlamentarnog sljednika, odnosno Predstavnički dom, održani su 25. lipnja 2014. godine. U čistoj suprotnosti s optimizmom i visokom izlaznosti birača koji su označili izbore za ONK 2012. godine, 2014. je izlaznost na izbore pala na svega 18 posto, dok se glasovanje održavalo unutar atmosfere straha i nasilja. Zapravo, kada su 2014. godine održani izbori za ONK-ovog parlamentarnog sljednika, odnosno Predstavnički dom, Libija se opet nalazila u stanju građanskog sukoba. ONK-ovim odbijanjem priznavanja rezultata izbora za svojega sljednika te egzilom Predstavničkog doma u Tobruk Libija je 2015. godine postala zemljom s dvije vlade, koje se međusobno natječu i traže unutarnji i vanjski legitimitet, te mnoštvom naoružanih skupina nad kojima ni jedan parlament nije vršio efektivnu kontrolu.

ONK-ovim odbijanjem priznavanja Predstavničkog doma, ali i njegove kontrole nad libijskim glavnim gradom Tripolijem, Predstavnički dom održao je svoje prvo te sva kasnija zasjedanja u Tobruku, gradu u istočnom dijelu Libije.

I dok je Predstavnički dom bio pod civilnom kontrolom Aguila Saleha Ise, ubrzo je postalo očito da je Kalif Haftar, inače general koji je nekad služio pod Gadafijem, a kao zapovjednik LNV-a u veljači 2014. proglasio rat ONK-u, djelovao neovisno od civilne kontrole. Haftarova Operacija dostojanstvo, koja je kao vojna kampanja pokrenuta protiv ONK-a, zapravo je bila napad na sve ono što je Haftar percipirao kao vladu kojom dominiraju islamisti, a koja je odlučna počistiti sve neislamističke elemente s položaja vlasti.

Kao odgovor ONK je mobilizirao paravojne postrojbe u savezništvu s parlamentarnim tijelom, od kojih je najvažnija bila milicija iz Misrate, u Operaciju zora, s ciljem obrane ONK-a od Haftarove vojne ofenzive. Rezultat svega bilo je to da je 2014. godine Libija brzo potonula u čisti građanski rat.

Plan za mir? Vlada narodnog sporazuma

Libijski politički sporazum, ispregovaran u Sikratu u Maroku, ponudio je plan za podjelu vlasti između ONK-a i Predstavničkog doma s ciljem privođenja dvogodišnjeg sukoba između ta dva parlamentarna tijela kraju. Međutim, čak i u samo vrijeme postizanja sporazuma pojedine odredbe činile su se neuporabljivima, primjerice prijenos kontrole nad Libijskom narodnom vojskom pod Kalifom Haftarom na Predsjedavajuće vijeće. Nadalje, unatoč tomu što je Vlada narodnog sporazuma (VNS) preselila svoje inicijalno sjedište iz Tunisa u Tripoli u ožujku 2016. godine, VNS ostaje nevjerojatno slab i u nemogućnosti da efektivno izvršava vlast nad Predstavničkim domom, koji je pokazao da ne želi priznati novu vladu temeljenu na podjeli vlasti. I zaista, skoro čitave 2016. godine VNS-ov fokus bio je usmjeren na poražavanje Islamske države. Islamska država u Libiji inicijalno je proglašena u Derni, gradu u istočnom dijelu Libije, 2014. godine. Međutim, nakon što su je iz Derne izbacile konkurentne radikalne islamističke oružane skupine, Islamska država uspostavila je svoju prijestolnicu u Sirtu. U svibnju 2016. godine VNS je pokrenuo ofenzivu, poduprtu zračnim napadima Sjedinjenih Država, protiv Islamske države u Sirtu, poznatu pod nazivom *Bunyan Marsoos*.

Do kraja 2016. godine operacija *Bunyan Marsoos* ostvarivala je spori napredak u umanjivanju i degradaciji mogućnosti Islamske države da djeluje oko Sirta. Međutim, jednom kada Islamska država bude poražena kod i oko Sirta, mogućnost izbijanja novog oružanog sukoba između paravojskih skupina u savezništvu s VNS-om i LNV-a pod vodstvom Kalifa Haftara vjerojatno će opet izbiti u prvi plan. Kako članovi Predstavničkog doma sve više dovode u pitanje legitimitet VNS-a, što je povezano i sa sve većim nezadovoljstvom ONK-a VNS-om, krhak Libijski politički sporazum naći će se pred iznimnim izazovima u 2017. godini. Sa sigurnošću se može tvrditi da od studenog 2016. godine, sa spornim odredbama LPS-a koji se tek treba primijeniti te dubokim nepovjerenjem među libijskim konkurentskim vladama koje se još dodatno produbilo zbog pokušaja čistke Zakonom o političkoj izolaciji koji je donio ONK, izvori opozicije LPS-u uključuju kako Kalifa Gvela iz Misrate koji je u savezu s ONK-om, a prethodno je bio dijelom koalicije Libijska zora, tako i Kalifa Haftara koji je u savezu s Aguilom Salahom Isom te Predstavničkim domom. Iz svega navedenog vidi se kako VNS-u nedostaje značajnija domaća potpora.

Nadalje, tijekom 2016. godine došlo je do sve veće internacionalizacije građanskog rata u Libiji. Unatoč potpori Vijeća sigurnosti UN-a LPS-u, sve češće upletanje drugih država u libijski sukob povlači pitanje o usklađenosti međunarodne zajednice s potporom VNS-u. Primjerice, stacioniranje 300 vojnika talijanske vojske 2016. godine u Misrati, prijestolnici konzervativnih misratskih milicija, stvorilo je strahove među pobornicima

Predstavničkog doma o sve većoj prisutnosti stranih vojnih postrojbi u Libiji. U drugu ruku, smrt trojice pripadnika francuskih specijalnih postrojbi u Bengaziju u srpnju 2016. godine izazvala je protest VNS-a koji se protivi prisutnosti stranih postrojbi koje pomažu Haftarovoj vojsci (Pearson, 2016).

Zaključak

Zaključno se može reći da ovaj članak pokazuje kako je pet godina nakon Gadafijeve pada Libija i dalje upetljana u vojni sukob oko smjera u kojem bi izgradnja države trebala ići. Od samog početka rata protiv Gadafija 2011. godine bilo je očito da će se neskladna koalicija naoružanih skupina i tehnokratskih reformista, koji su stvorili savezništvo pod NTV-om, suočiti sa značajnim izazovima pri izgradnji političkog konsenzusa između islamista koji su podnijeli breme vremena Gadafijeve represije i tehnokratskih reformista koji su "dezertirali" i prešli u NTV tijekom vojnog sukoba, a željeli su izbjeći potpuni raspad države. Ovi rascjepi, koji su izašli na površinu tijekom 2011., ostaju prisutni i u 2016. godini. Ako ih se uzme zajedno sa sve većom internacionalizacijom sukoba, oni konstituiraju kritičan izazov za eventualni uspjeh LPS-a.

Bilješka

- 1 Još u studenom 2016. godine čovjek na čelu Narodne vojske Libije, Kalif Haftar, nije prenio kontrolu nad NVL-om Predsjedavajućem vijeću.

Literatura

- Carter Center (2012) General National Congress Elections in Libya: Final Report. https://www.cartercenter.org/resources/pdfs/news/peace_publications/election_reports/libya-070712-final-rpt.pdf Pristupljeno 20. studenog 2016.
- Fitzgerald, Mary (2015) Finding Their Place: Libya's Islamists During and After Revolution. U: Cole, Peter i McQuinn, Brian (ur) *The Libyan Revolution and Its Aftermath* (str. 177-204). London: Hurst & Co.
- Libyanjustice.org (2012) Libyan Lawyers for Human Rights. Open Letter to the National Transitional Council, 2012. <http://www.libyanjustice.org/downloads/Letter%20re%20Laws%2037%20and%2038.pdf> Pristupljeno 20. studenog 2016.
- Pearson, John (2016) Libya's UN-backed government protests over French troops. *The National* 21 srpnja. <http://www.thenational.ae/world/middle-east/libyas-un-backed-government-protests-over-french-troops> Pristupljeno 25. studenog 2016.
- Unsmil.unmissions.org (2015) Libyan Political Agreement, 17 December 2015. <https://unsmil.unmissions.org/LinkClick.aspx?fileticket=miXuYkQAQg%3D&tabid=3559&mid=6187&language=fr> Pristupljeno 20. studenog 2016.
- Wierda, Marieke (2015) Confronting Qadhafi's Legacy: Transitional Justice in Libya. U: Cole, Peter i McQuinn, Brian (ur) *The Libyan Revolution and Its Aftermath* (str. 153-176). London: Hurst & Co. ■